

ראש השנה לאילן לעניין שביעית

ראשי פרקים

א. שיטת הרמב"ם

ב. סוגיית הגמרא בסוכה

ג. דברי התורת כהנים

במסכת ראש השנה דף ב עמוד א איתא: באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, ובית הלל אומרים בט"ו בו.

ופירש רש"י בדיבור המתחיל לאילן: לעניין מעשר, שאין מעשרין פירות האילן שחנטו קודם שבט על שחנטו לאחר שבט, שבאילן הולך אחר חנטה.

א. שיטת הרמב"ם

בנוגע לעניין שביעית, נחלקו הפוסקים.

הרמב"ם פוסק בהלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה ט בזה"ל: בא' תשרי ראש השנה לשמיטין ויובלות. פירות שישיית שנכנסו לשביעית, אם היו תבואה או קטניות או פירות האילן והגיעו לעונת המעשרות קודם ראש השנה הרי אלו מותרין, ואף על פי שאוסף אותם בשביעית הרי הן כפירות שישיית לכל דבר, ואם לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ראש השנה הרי הן כפירות שביעית. ובהלכה יג שם: וכן פירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית בתבואה וקטניות ואילנות הולכין אחר עונת המעשרות.

בהגהה על הלכה ט מובא בשם השל"ה דהך ראש השנה רצונו לומר ראש השנה שלהן, שהוא ט"ו בשבט, כן כי פסק הרמב"ם בפרק א דהלכות מעשר שני הלכה ב - ובט"ו בשבט הוא ראש השנה למעשר אילנות, עיין שם.

ב. סוגיית הגמרא בסוכה

פאת השולחן בהלכות שביעית סימן כב אות יד דוחה את פירושו של השל"ה מסוגיית הגמרא במסכת סוכה דף לט עמוד ב, דאיתא שם במשנה - הלוקח לולב מחברו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה לפי שאין רשאי ללוקחו בשביעית. ובגמרא שם - אי הכי לולב נמי, לולב בר שישית הנפנס לשביעית הוא. אי הכי אתרוג נמי בת שישית הנכנסת לשביעית הוא, אתרוג בתר לקיטה אוליגן. הרי שראש השנה של אתרוג לעניין שביעית הוא א' בתשרי.

גם המהר"ם שם דן בעניין זמן ראש השנה לאילנות לעניין שביעית, ומוכיח כפאת השולחן מסוגיא זו שעל כורחך א' בתשרי הוא ראש השנה. וז"ל שם בסוף דיבור המתחיל ומיהו: ואי הוה אמרינן הכי גם כן לעניין איסור שביעית, דכל הפירות הנחנטיים והגלקטים קודם ט"ו שבט יש להם דין שנה שישית ואינם אסורים משום שביעית, אם כן לפי זה יקשה הא דפריך בשמעתין אי הכי אתרוג נמי בת שישית הנכנסת לשביעית היא ומשני אתרוג בתר לקיטה אוליגן, רצונו לומר וכיון דגלקט אחר שנכנסה שנה השביעית קודם חג הסוכות יש לו דין שביעית ונוהג בו קדושת שביעית. ואי אמרינן דכל הגלקט קודם ט"ו שבט אין בו דין שביעית לא משני מידי, כמבואר מעצמו, וצריך עיון אם לא שעל כורחך צריך לומר דכל אילנות שראש השנה שלהן ט"ו בשבט היינו דווקא לעניין מעשר ולא לעניין איסור שביעית, עיין שם.

גם רבי עקיבא איגר בתוספותיו על המשנה בראש השנה הנ"ל מפרש כן, דנראה דלשביעית גם באילנות ראש השנה הוא תשרי.

הערוך לנר במסכת סוכה מתייחס לדברי המהר"ם, וכתב בעניין זה בזה"ל: ולעניות דעתי יש להסתפק טובא, דמאיזה סברא נחלק בין לעניין מעשר לבין לעניין שביעית, וכיון דלעניין מעשר פשוט דשנת האילן מתחיל מט"ו בשבט אף דלעניין שאר מעשרות מתחיל מתשרי, למה לא נימא גם לעניין שביעית כן, דאף דשמיטה מתחילה מתשרי מכל מקום לעניין פירות האילן לא מתחיל רק מט"ו בשבט. אבל לעניות דעתי גם אי נימא הכי מכל מקום לא קשה קושיית מהר"ם, שהרי מצינו דשנת השביעית לעניין פירות לא מיקרי שנת השמיטה לבד, אלא השנה שבו נוהג בו דין השביעית וכו', וכמו כן יש לומר לעניין אילן - כיון דשביעית שלו מתחיל מט"ו בשבט נמשך עד ט"ו בשבט של שנה שמינית, ואם כן מה דקאמר הלוקח לולב מחברו בשביעית הפירוש בשביעית של אילן, שהוא בסוכות של השנה השמינית, עיין שם.

הרש"ש בריש מסכת ראש השנה מקשה גם הוא, דאם ראש השנה לאתרוג לעניין שביעית הוא שבט, קשה מסוגיית הגמרא בסוכה הנ"ל, והוסיף דאי אפשר לומר דמתניתין איירי בשמינית דאם כן לולב נמי. כוונתו לומר, דאם מדובר בסוכות של שמינית, אם כן תעמוד במקומה קושיית הגמרא אי הכי לולב נמי, ולא יהיה מקום לתשובת הגמרא לולב בר שישית הנכנס לשביעית, כי מדובר בשנה שמינית. על כרחק שהבנת הגמרא היא, דאיירי בסוכות של בשביעית. בזה לכאורה נדחה תירוצו של הערוך לנר.

הרש"ש בעצמו סובר, שאף על פי שבכל האילנות ראש השנה שלהם הוא ט"ו בשבט גם לגבי שביעית, מכל מקום אתרוג ששונה מיתר האילנות ואולינן ביה בתר לקיטא לעניין מעשר, גם לעניין שביעית דינו כירק וראש השנה שלו הוא תשרי. אבל הרש"ש מקשה על כך כי מלשונה של הגמרא - לולב בר שישית הנכנסת לשביעית - משמע שראש השנה של כל האילנות לעניין שביעית הוא תשרי, דאם נאמר שהוא ט"ו בשבט, הרי שלולב זה הוא כולו שישית, כי בסוכות של שנת השמיטה טרם נכנס לשביעית ידיה, עיין שם.

ונראה שיש לקיים את פירושו של הערוך לנר, דאיירי בסוכות של שמינית, ולא קשה מלולב, כי יש לומר בכונת הגמרא דאיירי בלולב של שישית שנכנס לשביעית בלולב שחננתו היתה לפני ט"ו בשבט של שנת השמיטה, שלגביו זו עדיין שישית, אלא ביחס לאתרוג דבתר לקיטא אולינן, זו שביעית.

ג. דברי התורת כהניכו

בסיום דבריו מביא הערוך לנר תורת כהנים בפרשת בהר (ויקרא כה, ד) ששם נאמר: שנת שבתון יהיה לארץ, כיון שיצאת שביעית אף על פי שפירותיו שמיטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן אבל פירותיו אסורים עד ט"ו בשבט. וכתב על כך הערוך לנר שבמכ"ה נעלם זה ממהר"ם והנפוח תמרים (שגם הוא סובר שראש השנה לשביעית הוא תשרי). ברם לפי הגהת הגר"א על התורת כהנים שם אין גורסים "עד ט"ו בשבט" וממילא מסתלקת תמיהת הערוך לנר. ונראה שהגהת הגר"א הכרחית, כי אחרת דברי התורת כהנים אינם מובנים, כי פירות של שביעית אסורים לעולם ולא רק עד ט"ו בשבט, ודוחק לומר שהכוונה היא שחננתם היתה עד ט"ו בשבט.

ושוב ראיתי שגם החזון איש דן בנושא זה בשביעיות סימן ז אות יג, עיין שם.